

לחיזוק אורשת יהדות ארוקו בלארץ הקודש

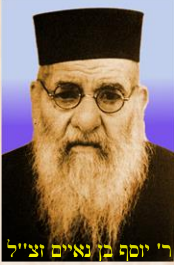
תפארת אבות

דבר המערכת

מעלה נשאים מקצה הארץ

השנה בז' במרחשון התבררנו בשני נשאים חדשים, אמנם מסוגים שונים אך בעלי מכה משותף. היות ותדיר קודם, נזכר תחילה את ה"נשאים" הראשונים, הלא המה העננים הקרויים נשאים, שבשרו לנו את באוואו של החורף, ובו בלילה זכו עמך בית ישראל לשאול "ותן טל ומטר לברכה" מאת אבינו שבשמים. **וכעת** לשאינו תדיר, אשר מעיני רבים שינה הדיר, ומעניין הדבר שבדיוק באותו תאריך, ולהבדיל, שאילו להם אומות העולם נשאו חדש למלכות עם-ריקא [אמריקה]. את המכה המשותף בין הנשאים הנ"ל מגלה לנו רש"י הקדוש בפירושו על נשאים ישמעאל (בראשית יז, ט): "ולישמעאל שמעתוך... שנים עשר נשאים יוליד", ופירש רש"י: כעננים יקלו, כמו "נשאים רוח" (משלי כה, יד).

ומה מאוד ינעמו לנו דברי קודשו של **רבי יוסף בן נאיים זצ"ל** (תאמרו ליוסף, דרוש לעצירת גשמים): באדר שני שנת תח"ש (1948) נעצרו הגשמים, וביום שב"ק ר"ח ניסן בתפילת השחר, למדנו בכל בתי כנסיות שיר השירים ותהלים ותחינות אל חי יפתח. ואמרתו בתוך הקהל מוסר ודברי כיבושין, ודברתי נגד הדור החדש הצעירים, שבפיהם מענה, למה אנחנו נצטער אם לא ירדו גשמים, נוכל לשבור שבר תבואה לרוב ממלכות

רבי יוסף בן נאיים זצ"ל

אמריקה וממלכות רוסיה, שחננם ה' תבואה לרוב. ואמרתו שאין לבטוח, רק על ה' לבדו, הוא הזן מקרני ראמים ועד ביצי כנים (שבת קז, ב). **ארוה הנבר אשר יבטח באדם** (ירמיה יז, ה), ומה! **מצעדי נבר כוננו** (תהלים לז, כג), ואין לנו לישען אלא על אבינו שבשמים, ונבטח בה' שירחם עלינו שלא נצטרך לשאול על הפתחים מעמים זרים להחיותנו. ועל זה אנו מתפללים בר"ה ויוה"כ, שלא יצטרכו עמך ישראל זה לזה ולא לעם אחר. וכשהקב"ה נותן לנו הגשמים, אזי נדע נאמנה שהוא מרחם עלינו ועל כל בריותיו, וכמו שסידרו בנוסח 'ברוך שאמר': "ברוך מרחם על הארץ ברוך מרחם על הבריות", כלומר כשהקב"ה מרחם על הארץ להוריד גשמים, אזי תדע שהוא מרחם על הבריות, דכשיהיב רחמנא שובעא - לחיי הוא דיהיב (תענית ח, ב).

בכלל דברי אמרתו להם, שזאת הדעת היא נפסדת, ואין לסמוך על זה כלל לבטוח על העמים לתת לנו תבואה. כי אם לא יהיה ברצון הבורא, מה יועילו העמים שמתנתם מעוטה וחרפתם מרובה (יהושע ב' ב' ד, ב), ואפשר שישנו דעתם ובקלי ישובו אחור וישנו דעתם. אם כן השכל והדעת יורה שאין לבטוח כי אם על הא-ל יתברך, וכמ"ש **כי מנך הכל** (דברי הימים א, כט, יד), ואמרתו שאפשר שזה רמוז בדברי הרשב"י ע"ה, בנוסח 'ברוך שמה דמארי עלמא' (זוהר ח"ב, רע"א), שאמר שם: "אנת הוא זן לכולא ומפרנס לכולא, אנת הוא דשליט על כולא, אנת הוא דשליט על מלכיא". דמה סמיכות לשבחים הללו? אבל נתבאר הרשב"י על הדור הזה, ואמר, אנת הוא זן לכולא, דאין מי שיוזן ויפרנס הבריות אדם ובהמה וכו' זולתו יתברך, ואין לבטוח כי אם על ה' לבדו, דהוא השליט בכל, וכמ"ש חז"ל דכל עשב ועשב ממונה עליו כוכב אחד ואומר לו גדל, והיינו אנת הוא דשליט על כולא. ועוד, אנת הוא דשליט על מלכיא, ואין לבטוח על שום מלכות לתת לנו תבואה, כי אם לא ירצה השם לא יתן בלבם לתת לנו מאומה, ואדרבא יתן בלבם אכזריות שלא לרחם עלינו, לכן אין לבטוח כי אם על ה' להחיותנו כיום הזה ולבקש ממנו לסלוח חטאתנו ולמחול עוונותינו ולתת לנו המטר בעתו.

בברכת חורף בריא, מערכת 'תפארת אבות'

פרפראות מוחמיונו

למה ה' לא שמר על שרה?

ותמת שרה בקרית ארבע (בראשית כג, ב)

למה נסמכה מיתת שרה לעקידת יצחק? לפי שעל ידי בשורת העקידה שנזדמן בנה לשחיטה וכמעט שלא נשחט פרהה נשמתה ומתה (רש"י שם), **ויש** להבין איך תצא זאת מלפניו יתברך ולמה לא ישמור על נשמתה של כל הפחות תזכה לראות בנה חי? **ואפשר** לומר שאדרבא מסיבת העקידה היא מעלה בשבילה. שעם כי היו כל שנותיה שנים לטובה וכמו שפרש"י "שני חיי שרה" - כולן שוין לטובה, מכל מקום המצוה הזאת של העקידה שבנה מסר עצמו על קידוש ה' ולעשות רצון ה', הכל נזקף לזכותה של שרה הודות לחינוכה שנתנה לו, ובזה קנתה השלימות הדרושה לה עלי אדמות. ואדרבה, כאן גמרה את תפקידה ויכלה כעת אחר דבר גדול כזה להשיב נשמתה למקורה.

אי תא במדרש רבה (אסתר א, ח): "היה דורש והציבור מתנמנמים, ביקש לעוררם אמר: מה ראתה אסתר שתמלוך על 127 מדינה? כך אמר הקב"ה: תבוא אסתר שהיא בת בתה של שרה שחיתה 127 שנה ותמלוך על 127 מדינה". **ונראה** שרצה להעיר להם על שהם ישנים באמצע הדרשה ואמר להם כי הזכות שזכתה אסתר הוא הכל בזכות שרה. ומה היתה מעלתה של שרה? שהיו כל ימיה שוים לטובה, והיינו שלא בזבזה מהם אף רגע ללא עבודת ה'. ואם כן, איך אתם בשעה שיש לכם אפשרות לשמוע דברי א-להים חיים ואין אתם צריכים להתבטל מעבודתכם או להטריח עצמכם, כבר אתם בבית הכנסת! ואיך בזמנים יקרים כאלו תאבדו בשינה?!

רבי יצחק חזון (1919 - 1990), **ליצחק ריח'** רב הערים **אלמנצוריא ואגדיר**, ראב"ד **חיפה** וחבר ביה"ד הגדול ב-ים

ההספד הוא בשביל הנפטר

יבא אברהם לספד לשרה ולבכתה (בראשית כג, ב)

יש לדקדק דתיבת "**לשרה**" לכאורה שפת יתר שכבר אמר "**ותמת שרה**", והיה לו לומר רק "**לספדה ולבכתה**". **ואפשר** לומר כי ההספד הוא בשביל הנפטר שמזכירים בו שבחיו, וע"כ ין יש לו מנוחה בעולם הבא, כמו שאמרו חז"ל שאומר הקב"ה צאו וראו מה הבריות אומרות עליו, וכמו שמצינו שנענשו ישראל על שאול שלא נספד כהלכה, לכך אמר בכינוי לספוד "**לשרה**" להנאתה ולטובתה. אבל הבכי אינו לנפטר אלא לנשארים אחריו בלתו, כמ"ש (מועד קטן כה, ב) "בכו לאבלים ולא לאבידה", ולכך אמר רק "**ולבכתה**" על העדרה ממנו, ודו"ק.

רבי רחמים יוסף מאמאן (1839 - 1906), **חירגא דימ"א'**

למה ניהל אברהם משא ומתן עם עפרון לעיני בני חת דווקא?

בְּכֶסֶף מְלֵא יִתְּנֶנָּה לִּי בְּתוֹכְכֶם (בראשית כג, ט)

מדוע ניהל אברהם אבינו את המשא ומתן לעיני בני חת, מדוע לא קרא אליו את עפרון ולא סיכמו את המקח ביניהם?

פירש רבינו סלימאן אוחנא זצ"ל, מגדולי תלמידי האר"י הקדוש זצ"ל: יש דין הקרוי "דינא דבר מיצרא", ופירושו שלשכן מוקנית זכות קדימה ברכישת השדה הסמוכה לשדהו. לפיכך כינס אברהם אבינו את בני חת, כדי שיוותרו על זכותם זו. ומשיתרו, השתחוה לפניהם לאות תודה על מחילתם. **אבל** עפרון אמר לו: "**השדה נתתי לך**", במתנה. ובמתנה לא קיים דין זה, שכן נותן המתנה רשאי לתיתה לכל מי שירצה.

רבי סלימאן אוחנא, מחמיו פאס - צפת הקדומים, **'בעלי ברית אברם'**

(ספר התורה שכתב שוכן בבית הכנסת 'אבוהב' בצפת)

מלוקט מתוך 'חכמי וגאוי מרוקו'

חיי שרה | גליון מס' 7 | מרחשון ה'תשע"ז

לחקדשה, לתרומה ולהפצת העלון: tiferet.avot1@gmail.com
נא לשמור על קדושת הגליון. נא לא לעניין בזמן התפילה.

יוצא לאור בידי ע"פ מכון תפארת אבות

העלון מוקדש להצלחת התורמים הי"ו: דוד פחימה, יחיא זוהר, הרב מאיר אבוטבול. **לרפואת:** גבי רובינשטיין, נחמן בן גליה, יצחק הכהן בן אסתר. **לעיני:** אשר רפאל בן רחל, משה בן עזיזה, יעקב הכהן בן אסתר, אליס בת אסתר, שלמה ושמחה איטח.

סדר הדורות - קורות אבותינו בארץ האשר

ספרי ההלכה של הגאונים

בעלון הקודם דיברנו אודות תשובות הגאונים שנשלחו לצפון אפריקה. כעת נסקור בקצרה את ספרי ההלכה של הגאונים שהיו מקור חשוב בעולם התורה מאז ועד היום. ספר ההלכה הראשון שנתחבר לאחר חתימת התלמוד הוא ספר 'שאלות', ונקרא על שם מחברו 'שאלות דרב אחאי'. רב אחאי (680 - 752) מהעיר שבחא שבבבל, היה מחכמי פומפדיא. הרב"ד בעל 'ספר הקבלה' כתב עליו: "רב אחא משבחה חכם גדול היה, וחיבר 'שאלות' שלו מכל מצוות האמורות בתורה, והספר מצוי בידינו עד היום הזה, וכל הבאים אחריו בדקוהו ופשפשו בו, ושמעו שעד היום לא נמצא בו שום טעות בעולם. אבל לא נסמך רב אחא לגאון מפני שנאת ראש גלות שבאותו הדור שהיה שונאו, וסמך שמשו של רב אחא ושמו רב נמרואני, וכעם רב אחא והלך לו מבבל לארץ ישראל ונפטר שם".

רב יהודאי גאון ו'הלכות פסוקות'

רב יהודאי גאון ב"ר נחמן (680 - 761) נחשב כאחד האישים הגדולים ביותר בתקופת הגאונים. רב יהודאי היה סגיגור, ובכל זאת נבחר להיות ראש הדיינים, למרות שהדבר נגד הדין, כי סומא בשתי עיניו פסול לדון (סנהדרין מ"ט). הרב פירקוי בן אבובי, אחד מתלמידי תלמידיו, כתב עליו: "שלא היה כמותו מן כמה שנים עד עכשיו, שהיה גדול כמקרא, כמשנה, כתלמוד, כמדרש, כתוספתא, כאגדות ובהלכה למעשה, ולא היה אומר דבר שלא שמע מפי רבו, והיה גדול בקדושה ובטהרה ובחסידות ובענוה והיה מודקק בכל המצוות כולן, והיה מוסר עצמו לשמים, והיה מקרב את הבריות לתורה ולמצוות ולא הניח כמותו". פסקיו ומנהגיו נתקדשו והיו לחוק. כך מצאנו שרב יהודאי אסר לבשל כבד שלא נצלה, ותגובת בני הישיבה היתה: "מר רב יהודאי מופלא ומובהק, ואע"פ שיש לישא וליתן בדבריו, מכל מקום אין בנו כח להתיר מה שאסר!". רב יהודאי גאון היה רב פעלים, ועד כמה שידוע לנו, הוא היה הגאון הראשון שבא בקשר עם

קהילות ישראל שבצפון אפריקה, אשר שימשו ב-300 השנים שלאחר-מכן משען חזק לשיבות בבל ולצינור מרכזי שדרכו עברה השפעת הגאונים לספרד ולארצות אחרות. רב יהודאי גאון חיבר את הספר 'הלכות פסוקות', והוא הגאון הראשון שחיבר ספר הלכות אחר חתימת התלמוד, מלבד ספר 'שאלות' של רב אחאי גאון.

ספר 'הלכות גדולות' לרבי שמעון קיירא

ספר 'הלכות גדולות' - הספר החשוב ביותר בספרות ההלכה של הגאונים - נתחבר ע"י רבי שמעון קיירא מבצרה שבבבל, שחי לכל הפחות שני דורות אחר רב יהודאי. ספר זה מהווה בעצם קיצור הלכתי של התלמוד הבבלי, ושימש יסוד לכל הפוסקים שבאו אחריו, ראשונים ואחרונים, שהשתמשו בו והפליגו בשבחו, עד שאמרו עליו: "כל דבריו דברי קבלה".

ספרי רב האי גאון

רב האי גאון (939 - 1038), אחרון גאוני בבל וראש ישיבת פומפדיא. יחד עם רב שרירא אביו, העלה את ישיבת פומפדיא לגדולה. לרגליו ישבו תלמידים מכל ארצות אירופה, אסיה, אפריקה, ספרד, מצרים ועוד. גדולי ישראל שבכל הארצות פנו אליו בשאלות: רב שמואל הנגיד (ע"י רב ניסים מקירואן), רבי יעקב בר ניסים מקירואן ובנו רב ניסים, חכמי גאבס (שבתונים), רבי יוסף בן עמרם מסיג'ילמסה (שבמרקו), רבני מצרים, ירושלים ועוד. אף שעסק בפילוסופיה, בפרשנות המקרא ובפירוש אגדות חז"ל, עיקר גדולתו של רב האי היתה בהלכה. בכל הגאונים שקדמוהו אין דומה לו בריבוי תשובותיו שהגיעו לאלפים במספר (כשליש מכלל תשובות הגאונים). הוא לא חיבר ספר הלכות אחד לכל דיני התלמוד, אלא הקדיש לכל נושא חיבור מיוחד, כגון 'המקח והממכר', 'משפטי שבועות', 'משפטי הלוואות' ועוד, וכן פירושים למסכתות רבות בתלמוד.

(מקורות: 'הר"ף - בין ספרד לאשכנז')

נחלת אבות - פרקי אבות

לרבי יוסף משאש זצ"ל

וזקנים לנביאים (אבות א, א)

לו לאדם לגור בשני עולמים? [ר"ל בבת אחת], אלא אמר דוד לפני הקב"ה, רבוננו של עולם! יהי רצון שיאמרו דבר שמועה מפי בעולם הזה, דאמר ר' יוחנן משום רשב"י, כל ת"ח שאומרים דבר שמועה מפיו בעולם הזה שפתותיו דוכבות בקבר.

מעשה במוה"ר יעקב בירדוגו זצ"ל על שיריו

וכן שמעתי אחד קדוש מדבר הרה"ג כמוהו"ר דוד בירדוגו זצ"ל, בן לאותו צדיק המפורסם כמוה"ר יעקב זיע"א המחבר ספר 'שופריה דיעקב' - שו"ת, ו'קול יעקב' - שירים ופיוטים, ועוד לו בכתובים הרבה, שנקרא בשם 'חכם', שהיו נוהגים בחגים ובמועדים לומר בבית הכנסת שלהם פיוטים של המשורר מוה"ר דוד בן חסין זיע"א, ואשר הרב אבי"ע זצ"ל הנזכר חבר גם הוא פיוטים למועדי ה', הוציא ישן מפני חדש, וביום א' של פסח שורר את שיריו, ובליל ב' של פסח ראה בחלומו את הרב מוה"ר דוד בן חסין זצ"ל הנזכר כעס עליו, וא"ל: בני! מי (האם) לא כתיב "לא תשיג גבול רעך אשר גבלו ראשונים בנחלתך אשר נתחל?"

אז נתעורר הרב משנתו בצער גדול, ובשחרית של יום ב' הודיע את הקהל מהחלום, ואמרו בו ביום רק שירי מוה"ר דוד בן חסין זצ"ל, ומשם ואילך קבע בכל יו"ט לומר שיר של מוה"ר דוד בן חסין ברישא ושיר שלו, וחוזר חלילה, א' של מוה"ר דוד בן חסין, וא' שלו, ובא אליו בחלום בליל אסרו חג וברכו בברכה המשולשת, ע"כ שמעתי. ראו בני, כמה גדולים דברי חכמים, שהנשמה נהנית בעולם העליון מאמירת חידושיה בעולם הזה. זהו מה שיש להגיד לכבודכם עתה בשבח אדוננו המלך דוד בס"ד, כי פנה היום ולשבת אחרת נמשיך העניין בעזר האל יתברך שמו, הוא ירחמנו ברוב רחמיו, למען דוד עבדו, אמן.

מורי ורבותי גם בשבת זה בס"ד נמשיך מ"ש בשבת החולף כי עלי ובית דינו [זקנים] מסרו התורה לשמואל ובית דינו [נביאים], והם מקרוה לדוד ובית דינו, שהיו בהם נתן הנביא וגד החוזה, ודברי ימי דוד ידועים המה לכל, ככתוב בשמואל ומלכים א'. ומה גם ידוע הוא בספרו הקדוש ספר תהלים, דלא פסיק גירסיה מפומייהו דכל ישראל קטון וגדול בכל יום תמיד ערב ובוקר וצהרים, משמח בעת שמחה, ומנחם בעת צרה, ובכל מדינה ומדינה ובכל עיר ועיר ובכל כפר וכפר, קבועה חברת תהלים בכל יום יום, והזקנים והעניים ותשי כח, מוצאים בו מרגוע נלפשמ. וכן מסופר על הגאון מוה"ר יונתן אייבישץ זיע"א, בעל 'ערות דבש' ו'כרתי ופלתי' וכו', שבעת שנחשד מהגאון יעב"ץ וחברוהו זצ"ל כי הוא מכת השבתאים חלילה, ומרו ועצבו את רוח קודשו במדה נפרזה, והוא אחז צדיק דרכו בענוה ושתיקה, וסוף דבר נודעה צדקתו, כידוע, כאשר שאלהו אחד הגאונים חבריו, במה מרגיע נפשו מזעם אויביו? השיב: בספר תהלים.

ולזה כוונת רז"ל במדרש תהלים (מזמור א') ז"ל: משוכח שבנביאים זה משה, משוכח שבמלכים זה דוד. את מוצא, שכל מה שעשה משה עשה דוד. משה הוציא את ישראל ממצרים, ודוד הוציא את ישראל משעבוד מלכויות, משה קרע לישראל את הים, דוד קרע להם את הנהרות, דכתיב "בהצוות את ארם נהרים ואת ארם צובה" (תהלים ס). משה נתן לישראל חמשה חומשי תורה, ודוד נתן לישראל חמישה ספרים שבתהלים. הרי לך שהשווה ספר תהלים לחומשי תורה, שאמר עליהם דוד "ואת נחמתי בעניי כי אמרתך חיתני" (תהלים קט), ועוד אמר "לולי תורתך שעשועי אז אבדתי בעניי" (שם).

מעלת תהלים

וידועה מעלת תהלים וחביבותה עד שאנשי כנסת הגדולה קבעו לישראל לומר בתפלתם יום יום פסוקי דזמרה וקבעו להם ברכה לפנייהם ולאחריהם - 'ברוך שאמר' ו'ישתבח', ונתקיימה בזה תפלת דוד להיזכר ע"י תהלותיו יום יום עד עולם, כמ"ש ביבמות (דף צ"א): ז"ל: כתיב "אגורה באהלך עולמים" (תהלים סא), וכי אפשר

בירור מנהגנו שהכהנים מתחילים לומר 'ברכך'

'אמור להם'

מובא במדרש "דבר אל אהרן...את בניי אמור להם" (במדבר ו, כג) - מלמד ששייך מקריא לכהנים כל תיבה ותיבה והם חוזרים אחריו (תוס' ברכות לד. ד"ה 'לא יענה'). וכ"כ הרמב"ם (הלכות תפילה יד, ג) והשו"ע (קכח, ג): "מקרא אותם שייך מילה במילה...".

ההקרא אינה לעיכובא

כתב הלבוש (קכח, ג) שזו ההקרא שמקרא הש"ץ לכהנים הינה אסמכתא אקרא [כנז' במדרש], וכ"כ הפר"ח (או"ח קכג, ג) כי עיקר הטעם להקרות לכהנים הוא כדי שלא יטעו, ולכן אותה ההקרא אינה מעכבת. והביא ראייה ממה שפסק מרן בש"ע (קכח, כה) "בית כנסת שכולם כהנים, אם אין שם אלא עשרה כולם עולים לדוכן. למי מברכין? לאחיהם שבשדות. ומי עונה אחריהם אמן? הנשים והמף". ע"כ הרי

גם כשכל הציבור כהנים ועולים לדוכן ואין מי שיקריא להם, אעפ"כ זה אינו מעכב את ברכתם. וכ"כ האשכול (חלק האשכול, סוף עמ' לא). והפמ"ג כתב (קכח, ח) שכן דעת התוס' (מנחות מד. ד"ה 'כל'). למדנו מכל הנ"ל שהקראת הש"ץ לכהנים מילה במילה זהו מנהג ואינו לעיכובא.

מילה במילה

כתב הטור (קכח, ג): "ושייך מקרא אותם 'ברכך'... והם עונים אחריו מילה במילה". וכתב הב"י שכן נראה לפרש בדעת הר"ן שכתב (מגילה, טו): שמה שאמרה הגמ' (סוטה לט):

דברו עיר הכהנים, מרוקו

'אין הכהנים רשאים להתחיל בברכה עד שיכלה דיבור מפי הקורא, יש מפרשים שהיו מקרין את הכהנים כדי שלא יטעו, ואין הכהנים רשאים להתחיל אפילו בתיבה ראשונה ['ברכך'] אף כשאין חשש שיטעו, עד שישמעו מהש"ץ'.

הרמב"ם מחלק בין כהן אחד לכמה כהנים

כתב הרמב"ם (הלכות תפילה יד, ג): "...מחזירין פניהם כלפי העם... ומתחילין 'ברכך', ושייך מקרא אותם מילה במילה...". וכ"כ (שם בהלכה ח): "אם היה הכהן המברך אחד, מתחיל לברך מעצמו ושייך מקרא אותו מילה במילה. היו שנים או יותר אינם מתחילים לברך עד שיקרא להם שייך, ואומר להם 'כהנים', והם עונים ואומרים 'ברכך', והוא מקרא אותם מילה במילה...". וכתב הב"י שאע"פ שאפשר לפרש שמה שכתב הרמב"ם שהכהנים מתחילין 'ברכך', כוונתו לומר שהש"ץ מקרא אותם מילה במילה ומילת 'ברכך' בכלל ההקרא (והוסיף הב"י שהיה נכון לפרש כן בדעת הרמב"ם כדי להשוות דעתו עם דעת הפוסקים שסוברים דגם תיבת 'ברכך' מקריא הש"ץ לכהנים), מכל מקום בכל מלכות ארץ ישראל ומצרים נוהגין שהכהנים מתחילין מעצמן לומר 'ברכך' בלא שום הקרא, ומתיבה שניה ואילך מקרא אותם החזן מילה במילה, ואומרים שהם נוהגים כדעת הרמב"ם, ונראה שהם מפרשים אותו כפשוטו... וטעם הדבר מבואר כיון דאין מקרין הכהנים אלא כדי שלא יטעו - בתיבה ראשונה דליכא למיחש לטעות למה יקרו אותה? (ונראה דכוונת הב"י, דהרמב"ם סבירא ליה דכשיש כהן יחיד יש חשש שיתבלבל אף בתיבה ראשונה כיון דהוא יחיד ויש כעין אימתא דציבורא עליה, ברם כשיש שני כהנים ויותר ליכא למיחש לטעות).

הטעם לחילוק בין כהן אחד לכמה כהנים

הטעם הדברים המנהיגים עלמ"א (פי"טו) שנראה לומר דהחילוק בין כהן יחיד לכהנים רבים, שלשני כהנים ויותר **מזמינים** הש"ץ לברך את ישראל באמירת 'כהנים'. ואזי מיד הם עונים לאותה קריאה והזמנה באומרים 'ברכך', אבל ככהן יחיד שהש"ץ לא קורא **ומזמינו**, הוא צריך גם כן הזמנה והיא נעשית ע"י שהש"ץ אומר ראשונה 'ברכך', והכהן עונה גם כן 'ברכך'. וסיים שמצא כסברא זו בשו"ע הרב(קכח, סעי' כא).

מרן השולחן ערוך הולך אחר מנהג העולם

אע"פ שמרן כתב בב"ש שנוכח היה לפרש דברי הרמב"ם כהטור והר"ן שלעולם הש"ץ מקרא לכהנים ואין הם מתחילין מעצמם, מכל מקום פסק בשו"ע כמנהג העולם בדברי הרמב"ם וכתב (או"ח קכח, ג) "מתחילין הכהנים לומר 'ברכך'... ואח"כ מקרא אותם הש"ץ מילה במילה...". וכתב המגן אברהם (שם) ובכהן שאין קוראין לו [היינו שבכהן יחיד אין הש"ץ קורא לו 'כהנים', אלא רק לשניים ויותר] כולם מודים שמקרא הש"ץ גם תיבת 'ברכך'. אך הרמ"א כתב שבאשכנז תמיד הש"ץ מתחיל 'ברכך'.

לנהוג כמרן והרמב"ם גם ע"פ תורת הסוד

כתב עוד ה'מנהיג עלמ"א (שם) שמצאנו למהור"ש ויטאל שכתב מפורשות שצריך לנהוג כדעת הרמב"ם ומרן. והביא דבריו ה'פתח הדבור' בסידורו 'חמדת ישראל' (שהוא מסודר ע"פ כוונות האר"י ז"ל). והוסיף ה'מנהיג עלמ"א' שאם מצד תורת הסוד היה צריך ש"ץ לומר מילת 'ברכך', לא היה נמנע מהור"ש ויטאל להזכיר זאת, ומתוך שלא הזכיר בודאי אין קפידא גם ע"פ תורת הסוד. וא"כ יוצא לנו שגם לפי הסוד צריך לנהוג כן. וכן יש להעמיס שכך דעתם של מרן החיד"א וה'שלמי ציבור', שגם הם מארי דרזין, בזה שלא כתבו ההיפך מהש"ע, כי אם באמת דעתם היתה כהרמ"א היו מציינים זאת. אלא בזה שלא העירו מידי משמע בפשטות שכך היו נוהגים. **יוצא שגם ע"פ הסוד אין שום פקפוק למנהגנו.**

'עדות ביהוסף שמו'

וכן העידו **רבני צפון אפריקה**: כתב ר' רפאל ברוך טולידאנו (קצש"ע סי' קטו, יז) דכשהכהנים שנים אין הש"ץ מתחיל 'ברכך' אלא הם מתחילין, לפי שכבר קרא להם 'כהנים', אבל כשהכהן יחיד שלא קרא לו הש"ץ, הוא מתחיל 'ברכך'. וכ"כ מרן ה'שמש ומגן' (חד, סימן טו אות ג) שאם היו שני כהנים ויותר הם מתחילים 'ברכך', ואם היה רק כהן אחד הש"ץ מתחיל 'ברכך'. וכ"כ ר' דוד עובדיה מצ'פרו (נהגו העם' נשיאות כפים אות ז). ובספר 'ארץ חיים' סתהו (עמ' 36) הביא דברי מרן הש"ע בפשטות שכן המנהג בכל מלכות ישראל. וכן מנהג **לוב** ('נחלת אבות' מנהגי שחרית אות נה), **ג'רבא** ('ברית כהונה' מערכת נון, סעי' יב) ו**ותימן** (ש"ע המקוצר סימן כ, אות יא).

מסקנא דמילתא

לאור האמור, מנהגנו מיוסד ע"פ דברי הרמב"ם, הש"ע, ואף אליבא דהמקובלים, דכשיש שני כהנים ויותר הם פותחים באמירת 'ברכך', וכשיש כהן אחד הש"ץ פותח ראשון. **נמצא שמה שנוהגים בימינו אחינו יוצאי עדות המזרח הינו כדעת הרמ"א וכמנהג בני אשכנז, ואילו מנהג צפ"א ותימן כדעת מרן הש"ע שקבלנו הוראותיו.**

מקורות: 'עשרת אבות', 'הלכה ברורה', 'מנהגי עלמ"א'.

שמע שלמה

שמו של רבי שלמה התפרסם לשם טוב ולתהילה כאחד מגדולי ההלכה. שאלות הורצו אליו מכל קצוות מרוקו וצפון-אפריקה, ועל פיו ישק כל דבר. בתשובותיו הוא מתגלה כמי שנהירין לו כל שבילי התורה, בבקיות עצומה בתלמוד ובפוסקים. שני ספריו: **'אשר לשלמה'** ו**'בקש שלמה'** נחשבים אבני יסוד בספרות ההלכה של חכמי ארצות המגרב, ולא ירדו משולחנם של רבני מרוקו. בנוסף להיותו דיין ופוסק, רבינו הרביץ תורה והעמיד תלמידים הרבה, מהם: **ר' משה סמחון** - מו"ץ במוגאדור, **ר' מתתיהו סירירו** - מו"ץ בפאס, ובניו **ר' משה ורבי שאול אבן דנאן**. רבינו דאג גם להמוני עמק בית ישראל, ותרם להם רבות מזמנו הפנוי. הוא לימד אותם שיעורים במשנה, בהלכה ובאגדה. כמו כן, רבינו היה דרשן גדול, ובעת שהיה דורש ברבים יתפלא כל שומע דבריו הנעימים וירוה נחת משפתו הצחה והנמרצה, דברים היוצאים מן הלב ונכנסים ללב.

מה מאוד יתפלא כל חוזה כי רבינו היו שנותיו למעלה משמונים שנה, וכשהיה לומד גמרא ופוסקים הוא היה כבחור בן עשרים שנה בעינו הך וסברתו הישרה ופלפולו העצום, לא כהתה עינו ולא נס לחה. כגדולתו בנגלה - בתורה, גדולתו בנסתר - בעבודת ה'. גם בהגיעו לגיל הגבורות, היה מעיר את השחר ונחפז לפתוח ראשון את שערי בית הכנסת. את תפילתו תיארו בניו: "כמשוש חתנים וכשמחת נערים במשתה נגינתם כן שמחתו ומשושו בעת תפילתו", וכמלאך א-להים ניצב בעדת א-ל, עד שכל הרואים אותו בתפילה נתלהבו גם הם לרנן לבם ובשרם לא-ל חי".

נבואה שנזרקה מפי

רבינו נהג לדרוש בליל יוה"כ ובתוך דבריו היה בוכה ומצביע על מקום ישיבתם של האנשים שנפטרו בשנה שחלפה. בשנת תרפ"ט (1929), בעת תפילת "כל נדרי", והוא עומד בחרדה ובבכייה ומשמיע בקולו "מיוה"כ שעבר עד יוה"כ הזה...", דילג רבינו על המלים "ומיוה"כ הזה ועד יוה"כ **אחר** שיבוא עלינו שלום", והרגישו כל העם שבאותו העת רוח נבואה דברה בו שאין לו עוד שנה זו. בשבת כ"ז במרחשון, לא הרגיש הרב בטוב, וסיפרו בניו שכל השבת היו שפתותיו לחושות בדברי תורה, ובמוצאי השבת אחר תפילת ערבית, היה הצדיק נחוץ לעשות מצות הבדלה בזמנה ואמר לבנו ר' משה לברך ההבדלה. והצדיק הריח הבשמים ואז הרגישו במיתתו, ולמדו לפניו פתיחת אליהו וקריאת שמע ויצאה נשמתו בקדושה ובטהרה בנשיקה ממש. ובשעה שעלתה נשמתו של צדיק אל הא-להים, האנשים שהיו שם באשכבתיה לא נראה להם בו שום שינוי כלל, כי תואר פניו הנהדרים היו מאירים ומזהירים כאחד הבריאים. וכל העיר אנשים נשים וטף חרדו וגעו בבכייה על סילוקו של צדיק והייתה מהומה גדולה אין די באר. וממש נתקיים בו "וכבוד עשו לו במותו - שהושיבו ישיבה על קברו", כן היה שכל החודש לא פסקה תורה מביתו, ולווייה מכובדת למאוד עשו לו שבאו כל גדולי מקנאס וצ'פרו, וגם גדולי המלכות ערלים וישמעאלים. וכן בביתו במשך כל החודש היו לומדים זוהר, משניות ותנ"ך. אחר פטירתו מילאו את מקומו בניו רבי משה - ראב"ד פאס, ורבי שאול - מחבר שו"ת "הגם שאול", דיין בכמה קהילות ולימים הרב הראשי למרוקו. זיע"א.

מקורות: 'אשר לשלמה', 'בקש שלמה', 'מלכי רבני', 'ארזי הלבנון', בטאון 'בית יעקב' (גיליון 167 תשל"ד)

רבי שלמה אבן דנאן זיע"א

ט' סיון תר"ח (1848) – כ"ח מרחשוון תרפ"ט (1929)

גזע היוחסין

אחת המשפחות הוותיקות והמפורסמות ביהדות מרוקו היא שושלת "אבן דנאן". אבי המשפחה היה **רבי משה בן מיימון אבן-דנאן**, המכונה "רמב"ם אלפאסי" (על שם עירו פאס), אשר היה איש-פלאים גדול בתורה, מחבר חידושים לתלמוד ודיין בעיר פאס. החיד"א מספר עליו (שם הגדולים) שהמוסלמים בפאס רצו בשנת קצ"ח (1438) לשרפו באש אחרי שהורה דין שיש בו ביזוי לדתם, אך הוא ניצל על ידי השבעות ושמות הקודש. **רבי שלמה אבן דנאן**, מגדולי רבני יהדות מרוקו, פוסק ומקובל, אב"ד ורב ראשי בעיר פאס, אשר שפט את קהל עדתו יותר מחמישים שנה, היה אחד מחוטרי-גזעו של "רמב"ם אלפאסי" וממשיך שושלת הרבנים במשפחה זו. בנוסף, היה רבי שלמה דור שישי לצדיק יסוד עולם **רבי אליהו הצרפתי זצ"ל**, שהיה תלמידו של האור החיים הקדוש ודור חמישה-עשר לרבינו תם נכדו של רש"י.

יניק וחכים

רבי שלמה נולד ביום שבת-קודש בט' בסיון תר"ח (1848) לאביו הצדיק **רבי משה אבן דנאן**, שהיה "יושב אהלים, חכם חרשים, וכבוד ה' מלא", ולאמו מרת **חנה** בעיר פאס שבמרוקו. כבר בגיל-ינקות הצטיין הילד שלמה בתפיסה בלתי רגילה ובשכל זך, עד שלקחו אביו אל חכמי פאס כדי לצקת מים על ידיהם. למרבה הצער, עוד בטרם מלאו לו עשר שנים, נתייתם הילד שלמה מאביו שנפטר צעיר לימים בהיותו בן שלושים שנה. בתוך ימי החודש לפטירת אביו הקדוש, רגזה עליו אמו הצדקנית והכתה אותו במקל עד שבכה בכי תמרורים. הילד שלמה הלך בהיחבא אל קבר אביו וישפוך שיחו בבכי ויאמר לו "אבי, ראה המקל אשר הכתני בו אמי", וישוב לביתו. בלילה ההוא בא האב הקדוש לאשתו בחלום וידבר אתה קשות לאמור "למה הכית את שלמה בני? ועתה דעי לך אם הוסף עשות לו כזאת הלא אעניש אותך בפיק ברכים!", ויחר אפו וילך. בבוקר השכם ספרה האם לאנשי ביתה את דבר החלום ותיפעם רוחם, ויחקרו את הבן ויגד להם כתום לבבו את אשר עשה..

במעלות התורה והיראה

למרות האסון המשפחתי, אמו הצדקנית המשיכה לחנכו על אדני התורה. בתחילה גדל רבינו אצל סבו **רבי שמואל אבן דנאן** וכן אצל דודו **רבי יצחק אבן דנאן**, דיין ומו"צ בעיר פאס ומחבר שו"ת 'ליצחק ריח'. בהמשך למד תורה מפיו של הגאון **רבי אבנר ישראל הצרפתי**, המכונה "האי"ש", שבבעלותו הייתה ספרייה גדולה ובה מאות כתיבי יד מהראשונים. רבי אבנר חיבר ספרים חשובים בכל שטחי התורה, וביניהם ספר 'יחס פאס' - תולדות היהודים בפאס. רבותיו של הנער שלמה ראו שהוא "הולך הלוך וגדול בפלפול ועומק הלימוד האמיתי". כבר בגיל 16 נכנס לפרד"ס והחל בלימוד תורת הרזים. רבינו היה מתחסד עם קונו בכל דקדוקי המצוות ומפליג בעבודת השם כאחד הקדמונים. בהיותו בן 18, בחרו בו גבאי הקהילה ללמד תלמוד בשיבה. רבינו החל להורות שיעורי תורה לצעירים, והיה מדריכם בנתיבות השי"ס וההלכה, עד שהעמיד שורה של רבנים ותלמידי חכמים. בהגיע תור הנישואין לקחו לרבי שלמה לעזר את אשת החיל רבת המעלות מרת **סולטאנה**, בתו של הדיין המופלא **רבי שאול אבן דנאן זצ"ל**. חמיו תמך בו ופרנס אותו, למען ויכל החתן הצעיר "להשיג מעלות התורה באשר יורה דעה, יבין שמועה, לא יחטיא בשערה". במלאת לרבינו 21 שנה, צרפוהו רבני העיר פאס אליהם להשתתף בעריכת פסקי דין מסובכים, בהחשיבם חוות דעתו לכל שאלה ומקרה. לימים הטילו עליו לישב בעצמו על מדין ולפסוק בדיני ממונות, אישות, גירושין וכד'.

במסע אל ארץ הצבי

רבינו אהב את ארץ ישראל בכל נפשו ונכסף לבקר בה. בגיל 27 נשא את רגליו ארצה ישראל בחברת דודו הגדול **רבי יצחק אבן דנאן**. ויבואו שניהם אל ארץ חפץ ארץ תקווה, אולי ימצאו מקום לישב ולהשתקע בה, ויתורו את הארץ במשך 33 יום. בימים אלה הם זכו להגיע להתעלות רוחנית גדולה ואף מצאו לכך רמז נאה: "ג"ל [33] עיני ואביטה נפלאות מתורתך", ואמרו רז"ל "אורה של ארץ-ישראל מחכים", כך בזכות 33 יום שביקרו בארץ הקודש, זכו ל-"ואביטה נפלאות מתורתך". בדרכם חזרה למרוקו הם עברו בעיר נא-אמון [אלכסנדריה] שבמצרים. שם הם הלכו להקביל את פני הגאון המפורסם **רבי משה פארדו**, יליד ירושלים, שהיה המרא דאתרא. הרב הציג בפניהם סוגיא סבוכה שנתקשה בה בדברי ה'תוספות' מזה שלשה ימים באין ישוב ותירוץ. כעבור שעות של משא ומתן פלפולי בתוקף חריפות הלימוד הודה הגאון לתירוצם ונענה לקלסם בשפה הערבית: "טייב, טייב..."

שופט צדק

אחרי שובו אל ביתו בפאס, והוא בגיל 27, מינו אותו חכמי עירו ל'גביר ופרנס הציבור' - כהונה רמה בימים ההם, שלא שימשו בה זולת גדולים בתורה ומצוינים ביראת חטא. במשך שלוש שנים עבד עבודתו זו ותורתו עמו. בשנת תרל"ח (1878) לרבינו אך מלאו 30 שנה. אולם, למרות גילו הצעיר הכתירו אותו פרנסי טובי העדה היהודית בפאס, עיר הבירה של מרוקו, כרב ראשי וראש אבות בתי הדין. בכהונה זו החזיק יותר מחמישים שנה - עד סוף ימיו. יחד אתו בביה"ד ישבו חכמים גדולים בתורה ובשנים, ביניהם דודו רבי יצחק אבן דנאן ו**רבי יוסף סירירו**. רבי שלמה היה בזמנו הרב המוסמך היחידי לענייני חליצה בכל מדינת מרוקו.

לפני מלכים יתייצב

במקביל לפעילותו כדיין, הועמסה עליו "עבודת הגנה בעד הקהילה להרים קרן ישראל ולהניעם מעפרות שפלותם". רבינו השכיל לרקום קשרים טובים עם ממשלות חוץ ונציגיהם, כשכל מגמתו להמשיך חסד לקהל עמו. רבינו התחבב במיוחד על ממשלת צרפת שאף העניקה לו תואר "אזרח של כבוד". בשנת תרע"ט (1919), בחרו השלטונות הצרפתיים את רבי שלמה לתפקיד דיין בבית הדין הגדול לערעורים בעיר הבירה **רבאט**, בראשותו של חברו הגאון

רבי רפאל אלנקאווה אשר רחש הערצה כבירה לרבי שלמה ואף הציע למנותו לרב הראשי במקומו. רבינו שימש בתפקיד כשנתיים, עד אשר רבו געגועיו לעירו ולמשפחתו, וביקש להשתחרר מהמשרה. בשנת תרפ"א (1921) שב רבינו לפאס. בכל ימי שבתו כראב"ד, שפט רבינו את קהילתו משפט צדק. אף השלטונות הצרפתיים העריכו מאוד את מידות הצדק והיושר של רבינו ואת פסקיו. מעניין הדבר, שמשפטים שהגישו יהודים לבתי משפט צרפתיים, העבירום השלטונות לרבי שלמה. כמו כן, התייעצו אתו בשאלות שנגעו לענייני היהודים וקיבלו את חוות דעתו, כפי שמופיע בספרו: "שאלוני נסיכי הממשלה אדוני הארץ, משם ראש הממשלה..." ('בקש שלמה' סימן ט').

(המשך בעמ' 3 למטה)

(מלוקט מתוך 'עשרת אבות')

ונהג בחוכמה - קובץ לנהגים

מנהגי נשיאת כפיים

- א. אף במקום שאין היכל וספר תורה ישאו הכהנים את כפיהם, וכן מנהג ישראל בכל המקומות.
- ב. נהגו בכל הקהילות במרוקו שכהן רווק אינו נושא את כפיו.
- ג. כהן גרוש או אלמן, מנהג מכנאס שרשאים לישא כפיהם, ואולם בקזבלנקה ומראכש לא נהגו שישאו כפיהם, וכדין כהן שאינו נשוי.
- ד. כשהכהנים מזכירים שם ה', הן בברכה עצמה והן בפסוקים של הברכה הציבור עונים 'ברוך הוא וברוך שמו'.

קופת הרוכלים - מקורות וטעמים

- א. כ"כ הפר"ח (קכח, ב) דהכי נוהג, החיד"א (ברכ"י קכח, ס"ק ח), בא"ח (שנה ראשונה, פרשת תצוה, ס"ק יג), והוסיף בה"ח סופר (קכח, ב) דכן הוא לפי דברי האר"י ז"ל. וכן נהגו **אבותינו במרוקו** כמ"ש ב'מנהגי ק"ק דבדו' (עמ' 20) ובהנהגת העם' (נשיאות כפיים, אות ט) דהמנהג במרוקו שהכהנים נושאים את כפיהם גם במקום שאין בו ספר תורה כגון: שהיו מתפללין בבית ביום הברית, וביום החופה וכד'.
- ב. כתב ה'שבלי הלקט' (סימן כג), בשם רבינו יצחק בר יהודה, שכהן שאינו נשוי אינו עולה לדוכן מפני שאינו שרוי בשמחה, כי השרוי בלא אשה שרוי בלא שמחה, וראוי למברך שהיה שרוי בשמחה. וכ"כ בשו"ת מהר"ם מרוטנבורג (פראג, סימן שמה), וכן נהגו **אבותינו במרוקו** כמ"ש בקש"ע טולידאנו (סימן קטו, אות גא), 'נהגו העם' (שם, אות ח), וכמורה"ר ר' שלום משאש (שמש ומגן" ח"א, סימן ג) כתב כי בכל מרוקו אין הבחורים נושאים כפיהם, באין פוצה (שם).

- פה, ויוצאים מבית הכנסת קודם שמקריא החזן "כהנים", וסיים שאין לשנות המנהג גם בארץ ישראל.
- ג. מרן רבי שלום משאש כתב (שם) שנהגו במכנאס שכהן גרוש או אלמן עולה לדוכן, שכל זמן שנשא אישה והתחיל לישא כפיו, אף שאח"כ נתאלמן או התגרש, ממשיך והולך לישא כפיו, ואילו בקזבלנקה כהנים פנויים או גרושים לא עולים לדוכן. וכ"כ בספר 'זוכר ברית אבות' (עמ' 36) ששמע מזקנו הגר"י דלויה שגם במראכש כהן גרוש או אלמן לא עולה לדוכן.
- ד. כ"כ הכה"ח (קכח, ס"ק פז) שיש לענות "ברוך הוא וברוך שמו" בשעה שמזכירים הכהנים שם ה', החיד"א (ברכ"י, קכח, ס"ק יז), בא"ח (שם). וכן נהגו **במצרים** - 'נהר מצרים' (עמ' ה, אות ג), **בתוניס** - 'עלי הדס' (פרק-ב, אות נא), ו**במרוקו** - 'נהגו העם' (שם), 'זוכר ברית אבות' (שם).

בסייעתא דשמיא

שנים שכתבי ידם היו ספונים וטמונים מעין כל,
שנים שאלפי חיבוריהם העתיקים לא נודעו לשוחרי התורה,
שנים שמסורת אדירה ועתיקת יומין הייתה דחוקה לפינה...

לא עוד!

עדה קדושה, ממשיכים בעשייה שכבר החלה מזה שנים ע"י
מכונים חשובים ואנשי שם, העוסקים בשימור מורשת אבותינו,
ועתה, מוסיפים עלון שבת חדש!

"תפארת אבות"

שמנו לעצמנו מטרה להביא לתודעת הציבור וקהל עדתנו
יוצאי מרוקן וצפון-אפריקה,
את תורת רבותינו שוכני עפר, את היסטוריית אבותינו הקדושים,
ואת מנהגיהם והליכותיהם בקודש.
היו שותפים עמנו ושאו ידיכם קודש בתרומה להפצת תורת אבותינו.

צרו קשר במייל: tiferet.avot1@gmail.com

